

Pavel Hartl

Učení je život, život je učení

Helena Hartlová
Pavla Kodymová (ed.)

KAROLINUM

Pavel Hartl

Učení je život, život je učení

Helena Hartlová, Pavla Kodymová (ed.)

———

Recenzovaly:
PhDr. Miroslava Kopicová
prof. PhDr. Jana Levická, PhD.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2025

Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2025
© Pavel Hartl (heirs)
Editors © Helena Hartlová, Pavla Kodymová, 2025

ISBN 978-80-246-5665-6
ISBN 978-80-246-5673-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod 7

Kdo byl Pavel Hartl 8
Dětství a mládí 11
Hovory o životě s Alanem Levym 24
Táta 32
Petr 33
Tomáš 35
Jana 37
Životní partner 39
Sen o vlastním domě 43

Obořiště 45
Zápisník z Obořiště 50
O polepšovně odborným jazykem 60
Vzpomínky na šedesátá léta 63

Univerzita 68
Učitel 69

Knihy, knihovny, knihovníci a léčba knihou 75
Malý velký čtenář 75
Návrat na Pankrác 76

Tvorba pro děti 85

Rezavějící opona 88
Lidové noviny 89
Katedra sociální práce 108

Kolega 113
Devadesátá léta ještě jinak 116
V dobré společnosti 120

Lexikograf aneb o Velkém psychologickém slovníku a jeho předchůdcích 121
Velké slovníkářské skypování 130
Na okraj slovníku – z pošty 132
Reflexe polistopadových let 135

Úvahy o úzkosti a učení z nedokončené monografie 141

Básník 153
O životě 153
Nonsensové 155
O ženách 157

Závěr 159
Přehled díla Pavla Hartla 160
Použitá literatura 170

Úvod

Vzniku této knihy předcházela důkladná analýza pramenů: rozsáhlé korespondence, rodinného archivu publikovaných prací a četných rukopisů, z nichž některé zůstaly v různém stadiu rozpracování. Tam, kde existovalo více verzí, vždy jsme sáhly po té poslední. Naše zásahy do textů se omezily na opravu překlepů a sjednocení gramatiky. Veškeré prameny jsme utřídily tematicky a současně chronologicky. Staly se tak výpovědí o životě a díle Pavla Hartla a současně svědectvím o době, v níž žil a tvořil.

Oslovily jsme kolegy a studenty, přátele, sourozence a potomky Pavla Hartla a požádaly je o osobní vzpomínku. Jejich příspěvky jsou zařazeny v kapitolách, do nichž věcně a časově náleží. Textem se vinou také četné vzpomínky manželky Pavla Hartla, Heleny. Většinu obsahu ovšem tvoří to, co napsal Pavel Hartl sám.

Helena Hartlová, manželka, spolupracovnice a správkyně archivu
Pavla Kodymová, kolegyně a kamarádka

Kdo byl Pavel Hartl

Pavel Hartl (1934–2020) byl vychovatel, psycholog, psychoterapeut, vysokoškolský učitel, organizátor a podněcovatel četných aktivit. Autor bezpočtu odborných příspěvků, publikací a učebnic, populárně-vědeckých článků a seriálů pro děti i dospělé. Autor tří psychologických slovníků. Tvůrce rozhlasových her, fejetonů, povídek, pohádek a básní. Životní partner a otec tří dětí. Inspirující osobnost. Tím vším byl a o tom všem svědčí tato kniha.

Hlavními oblastmi jeho profesního zájmu byla pedagogická psychologie, sociální patologie a skupinová psychoterapie.

Po ukončení studia na Pedagogickém institutu byl přijat na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde ukončil studia v roce 1967 obhajobou diplomové práce na katedře pedagogiky a složil státní závěrečnou zkoušku. V rámci tohoto studia ještě složil diferenční zkoušky z dalších psychologických disciplín. Na základě rigorózní zkoušky byl potom na téže fakultě promován doktorem filozofie.

Od roku 1967 byl členem České lékařské společnosti J. E. Purkyně. V rámci této společnosti prodělal výcvik ve skupinové psychoterapii. Po jeho skončení byl v roce 1975 Kabinetem pro další vzdělávání v psychoterapii při Psychiatrické klinice Univerzity Karlovy jmenován vedoucím pětiletého kurzu psychoterapie, psychodiagnostiky a poradenství. Tento výcvik je určen pro mladé psychiatry, psychology a pedagogy. Podílel se též aktivními příspěvky na činnosti psychoterapeutické sekce Psychiatrické společnosti ČLS JEP.[1]

1 Krátkou vzpomínku jsme objevily v knize Zdeňka Riegera *Loď skupiny: Inspirace pro současné i budoucí lodivody ve skupinové terapii*: „Prvním, kdo mě naváděl, abych ‚ochutnal' z mísy skupinové psychoterapie, byl Pavel Hartl. Poslal mě na Palatu za Jiřím Rubešem, který byl

Díky svým znalostem a zkušenostem byl respektovaným členem psychoterapeutické komunity, svým přínosem a zapojením přispěl k dalšímu rozvoji a profesnímu růstu této oblasti.

Od roku 1972 začal spolupracovat s Výzkumným ústavem penologickým Sboru nápravné výchovy ČSR, kde vedl skupinové psychoterapie dospělých recidivistů. Poznatky z této práce publikoval v interních výzkumných zprávách ústavu a tyto zkušenosti byly využívány pro vzdělávací a výukovou činnost příslušníků Sboru nápravné výchovy. Od roku 1975 působil též jako člen redakční rady Bulletinu Výzkumného ústavu penologického. Díky své odbornosti a dlouholetému úsilí se stal důležitou osobností v oblasti penologie a přispěl k rozvoji moderních přístupů k práci s vězni a k prevenci kriminality.

V roce 1988 se Pavel Hartl stal jedním z organizátorů zřízení katedry sociální práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v následujícím roce jedním z jejích zakládajících členů. Zde přednášel psychopatologii, komunitní práci[2] a posléze i didaktiku a marketing sociální práce. V devadesátých letech využil své zkušenosti v oblasti manažerské přípravy a výcviku personalistů na katedře andragogiky.

V průběhu své odborné dráhy publikoval práce zaměřené na psychologii učení, zvláště na participativní metody výuky, komunikaci a učení dospělých. Po roce 1990 přednášel a publikoval na řadě zahraničních univerzit, především v Anglii, Belgii, Kanadě a USA.

Na podzim roku 1990 inicioval založení České společnosti pro vzdělávání dospělých.[3] V polovině devadesátých let byl členem správní rady Národního vzdělávacího fondu. Účastnil se výzkumu Zpětná vazba v podnikovém vzdělávání. Byl vedoucím výzkumného projektu Učící se společnost. Zorganizoval natáčení Týdne vzdělávání dospělých (Adult Learners' Week) ve Velké Británii týmem České televize. Následně inicioval a spoluorganizoval zřízení tradice Týdne vzdělávání dospělých v České republice.

---

tím prvním, koho jsem viděl ‚dělat' skupinovou psychoterapii. Přispěl k tomu, že jsem se po delším váhání přihlásil do výcviku. Měl jsem štěstí: admirálem mé první a jediné cvičné lodi, ‚Stupavské výcvikové komunity', byl Jaroslav Skála."

2 „Principy komunitní práce a komunitních projektů začaly být vyučovány na katedře sociální práce FF UK a později i jinde. Pojem ‚komunitní' byl nejznámější ve spojení s terapeutickými a výcvikovými komunitami a bylo třeba rozdíly vyjasnit. Ujal se toho Pavel Hartl ve své knize *Komunita občanská a komunita terapeutická*, kterou vydal v roce 1997" (Havrdová 2015, s. 10).

3 „Byla založena 4. 10. 1990 v klubu školství Savarin v Praze. … Prvním předsedou zvolen doc. PhDr. Pavel Hartl. ČSVD je dobrovolnou, nevládní, nepolitickou, odbornou organizací, v níž se sdružují občané, kteří se zajímají o vzdělávání dospělých nebo se na něm aktivně podílejí" (Palán 1997, s. 21).

V polovině devadesátých let se stal vedoucím českého výzkumného týmu projektu EU s názvem Budoucnost vzdělávání v Evropě; v dlouhodobém projektu zpracovávaném delfskou metodou je porovnávána úroveň a rozvoj vzdělávání dospělých v členských zemích EU, České republice, Slovinsku a Estonsku.

Westminsterské opatství

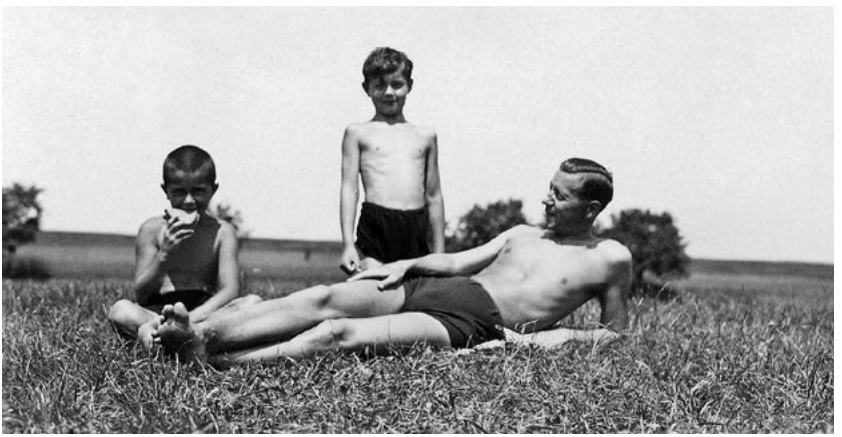
Po zkušenostech získaných v Open University v Británii, instituci organizující vzdělávání nejširší britské veřejnosti prostřednictvím televize BBC, spolupracoval s Fieldingovým ústavem v Santa Barbaře na rozvoji vysokoškolského vzdělávání dospělých pomocí internetu a videokonferencí.

V průběhu své odborné dráhy Pavel Hartl publikoval na tucet učebnic, převážně zaměřených na psychologii učení, komunikaci a nové informační technologie ve vzdělávání. Počet odborných článků a vystoupení na konferencích představuje na 200 titulů.[4] Úplný výčet publikovaných prací je zařazen na samém konci této knihy.

Samostatné heslo s jeho jménem najdeme v *Českém biografickém slovníku XX. století* (Tomeš et al., 1999) i v publikaci *Kdo je kdo: Osobnosti české současnosti* (Třeštík 2002).

Dětství a mládí

Pavel Hartl se narodil do pražské rodiny právníka a učitelky. Prarodiče z matčiny strany měli v Litomyšli prosperující řeznictví a uzenářství. Maminka byla po Pavlově narození v domácnosti a pravidelně s ním v Litomyšli trávila celé léto, později celé prázdniny. Tatínek za nimi z Prahy přijížděl o víkendech.

S otcem v Litomyšli

4 http://web.quick.cz/fites/archiv/fites/RCT/phartl.htm; https://www.ff.cuni.cz/2020/11/zemrel-doc-phdr-pavel-hartl/

Na dědově bryčce

Na trpělivé kobylce

Před dědovým domem, 2010

Pro malého kluka byly nezapomenutelné jízdy v bryčce. Rád vzpomínal, jak dědečka doprovázel na jeho cestách po okolních vesnicích, po statcích a menších hospodářstvích, odkud potom pokaždé přiváděli nějakou tu kravku. Babička s dědou se měli co ohánět, děda sám porážel a porcoval, společně připravovali uzeniny a střídali se za pultem. Pilná práce od rána do večera, den co den. Komunisti později řeznictví samozřejmě znárodnili, prarodičům zůstal jen byt ve stejném domě.

Na dědu z otcovy strany Pavel Hartl vzpomíná v e-mailu adresovaném svému mladšímu bratru Janovi (*1943):

> Jak stárnu, často se nořím do vlastní minulosti. Vybavování vzpomínek se zdá být docela spolehlivým příznakem stáří. Občas vzpomínám na našeho dědečka z otcovy strany, který skončil život nedaleko Prahy ve vesničce zvané Libiš, kde bydlel v malém domku v podkrovním bytečku. Pravidelně chodil večer hrát mariáš do místní hospody a mne fascinoval pivní půllitr plný drobných, který tam měl v bytě jako základní výbavu správného mariášníka. V místní kapele hrával na basu a na harmoniku, což jsem při několika svých návštěvách Libiše nezažil, ale

pamatuji, jak ještě dokud žil v Praze na Malé Straně, na harmoniku hrával středy, soboty a neděle v kavárně na dnešním náměstí u tanku.[5]

Tuto vzpomínku Jan doplnil při osobním setkání: [6]

> Dědeček z otcovy strany byl soudce, pracoval na soudu v Karmelitské ulici. Bydlel na Malé Straně v Josefské. Vzpomínám si, jak jsme šli s tátou po Jánském vršku – obchodníci vybíhali a zdravili, na mě se smáli a říkali „Á, malý pan soudce…"
>
> Náš otec po vystudování práv odjel na dva roky do Užhorodu, aby nemusel na vojnu. Umístěnku tam dostala i naše matka po dokončení učitelské školy. Mluvila o tom, že tam děti učila mluvit česky, počítat, číst a mýt si ruce.
>
> Když Pavel s kamarády někde popíjeli a hospody už zavíraly, pokaždé mluvil o tom, že pojedou do Užhorodu. Vlak odjížděl o půlnoci. Šlo o to, že měl jídelní vůz a oni by mohli dál pít. – Nikdy do toho vlaku nenasedli…

Vlastní vzpomínky Pavel Hartl v hojné míře zakomponoval do svého díla. Jeho slova navíc do puntíku potvrzují fotografie z rodinného alba, láskyplně založeného jeho maminkou. Vřelý vztah s ní byl klíčový, ostatně stejně jako ten podstatně chladnější s tatínkem. Vypovídají o tom dva fejetony: *Když se dítě courá* a *Lelkování*. Mnohé napoví také povídka *Čaj o páté*.

Když se dítě courá[7]

Maminku jsem měl moc rád. Jako malé dítě jsem s ní často chodil nakupovat. Jestli rád nebo nerad, to už si nepamatuji. Pamatuji si však dobře na krásné chvíle na Kampě, kam jsme chodili pro hrnčířské zboží a na podzim nakupovat jablka. Byla uskladněna na říčních šífech a vzduch byl jejich vůní tak plný, že i žloutnoucí listí se zde zdálo padat k zemi pomaleji než v jiných pražských sadech. Myslím, že výtky za moje courání byly to jediné, co občas zkalilo pohodu těch chvil.

5 Květen 2013.
6 Rozhovor Heleny Hartlové a Jana Hartla, 1. listopadu 2022.
7 Ahoj na sobotu, příloha *Svobodného slova*, 1986, č. 49.

A vida, nedávno jsem se dočetl v odborném časopise, že se psychologové pustili do zkoumání dětské loudavosti. Šli na to elegantně. Očíslovali si dlaždice v halách obchodních domů, v atriích mezi domy i jinde a měřili výšku dětí a vzdálenost mezi dítětem a dospělým. Když k tomu nakonec změřili ještě výšku dospělých, zjistili prostou závislost. Čím je dítě mladší a menší a dospělý vyšší, tím je i mezera mezi nimi větší.

Vzpomínám si ještě na jinou příhodu z dětství. Svačili jsme v restauraci. Naproti mně seděl strýc. Před ním na talířku ležely ve staniolu zabalené trojúhelníčky taveného sýra. Na jednom byl obrázek alpské protěže, vedlejší jsem nemohl rozeznat. Byl ke mně obrácen vzhůru nohama. Ze zvědavosti jsem po něm vztáhl ruku. Ozvalo se plesknutí a výtky, že je neslušné brát si bez dovolení další sýr. V slzách jsem vysvětloval, že jsem chtěl jen vidět na obrázek. Dodnes si ho pamatuji: byl na něm alpský horolezec s cepínem. Čtyři nálepky, které strýc sundal z trojúhelníčků a věnoval mi je, se staly základem mé dětské sbírky nálepek.

O mnoho let později se z maminky stala babička. Jednou, před odjezdem na dovolenou, jsme k ní přivezli syna. Těšila se, že ho bude mít čtrnáct dní jen pro sebe. Že k ní syn rád jezdí a předem se na to vždy těší, jsme věděli všichni. Jaké bylo tedy naše překvapení, když se večer z koupelny ozval rumraj a ve dveřích kuchyně stála zdrcená babička. Oznamovala, že syn nechce, aby ho uložila do postýlky, nechce, aby mu svlékla košilku, snad ji nemá rád.

Trvalo dost dlouho, než nám vzlykající syn vysvětlil, že se jí chtěl pochlubit: uměl si už rozepnout knoflíky a docela sám se svléknout. Jeho předchozí výkřiky: „Já sám, nesahej na mne!“ dostaly jiný smysl.

Některé věci se vysvětlí hned, na objasnění jiných si člověk počká téměř celý život. A tak teprve dnes vím, že když dítě stojí u dospělého blízko, může si ho snadno splést. Úhel jeho pohledu je příliš ostrý a vidí jenom část trupu, nohu nebo ruku. Když jsem se tehdy při procházkách coural, dělal jsem to tedy proto, že jsem chtěl mít maminku na očích a nechtěl jsem ji ztratit. Škoda, že jí to už nemohu říct.

Lelkování[8]

Jedna z vět, které jsem slýchával v dětství, mně uvízla v mozku jako tříska. Zněla: „Podívej,“ a to bylo určeno mamince, aby si uvědomila,

8 Fejeton z roku 1991 pro Český rozhlas.

S maminkou na Václavském náměstí

koho to vlastně přivedla na svět, „ten kluk už zase kouká, kde co lítá!“ Následovaly varianty „místo toho, aby se učil,“ to nejčastěji, byl to morálně nejsilnější imperativ, „místo toho, aby si čistil boty, aby se myl, aby šel vyklepat koberce.“ Můj otec byl toho názoru, že pozorovat svět kolem, zvláště poslouchat, co si povídají dospělí, je zavrženíhodné lelkování.

Byl sečtělý a věděl, že lelek, lidově kozodoj, je v noci bystře létající pták, zato ve dne, na zemi, s dlouhými křídly, na slabých nožkách, desorganizovaný až hrůza.

Jak by se zaradoval, že dnes je u nás s lelkováním konec.

Čaj o páté[9]

Byla neděle, mně bylo šest a měl jsem na sobě sváteční šaty. Nenáviděl jsem je stejně jako nedělní odpolední návštěvy u soudce Kowalského. Žil s manželkou, neměli děti, psa ani kočku, pravděpodobně ani štěnice nebo blechy, prostě nic, co by aspoň sebemíň mohlo zajímat kluka, jako jsem byl já. Můj otec byl právník a já věděl, že budou s Kowalským rozebírat poslední soudní kauzy z domova i ze světa a všichni kromě mě se při tom budou náramně bavit. Tahle návštěva však proběhla jinak. Za domem soudce Kowalského byl malý, tmavý a venkoncem nevlídný dvorek. Byl ze všech čtyř stran obehnán zdmi okolních domů. Na dvoře stála dřevěná kůlna. Byla otevřená a před ní stál muž v šedivém mundúru. Štípal dříví. Otočil ke mně dohola ostříhanou hlavu a řekl: „Nazdar mladej, nemáš něco k snědku?“

„Ne, nemám, pane,“ dostal jsem ze sebe. „Ale něco bych moh’ přinést.“ Šel jsem dovnitř a požádal paní Kowalskou o pořádný kus koláče. Měla radost. Dal jsem ho muži na dvorku. Pak jsem to ještě zopakoval. Paní Kowalská byla ráda, jak mně chutná.

„Vy jste vězeň, pane?“ zeptal jsem se ho a díval se stranou na hromadu naštípaných polínek, aby neměl pocit, že ho pozoruji, jak hltavě jí a mlaská při tom.

„Ne, nejsem,“ řekl a vzal do ruky sekeru, kterou předtím zaťal do mohutného špalku. „Nejsem vězeň, jsem hrdina.“

„Hrdina? A co jste dokázal?“

„Dal jsem facku Němci.“

„Skutečně?“

9 Nepublikovaná povídka z devadesátých let.